

LÜBNAN'IN ESAS TEŞKİLAT TARİHÇESİ

*Ekrem Buğra EKİNCİ**

GİRİŞ

Lübnan, gerek coğrafyası, gerek etnik yapısı ve gerekse idare tarzı bakımından şüphesiz Orta Doğu'nun en ilgi çekici ülkelerinden biridir. Bu sebeple yüzyıllardır dünya gündeminden bir an olsun çıkmış değildir, bu haliyle çıkacağı da yoktur.

Lübnan, Doğu Akdeniz'de 220 kilometrelik kıyı şeridi boyunca uzanan kıyıya paralel iki sıradağ silsilesini ihtiva eden ve bu dağlarla Akdeniz arasında yer alan oldukça münbit topraklara sahip küçük bir ülkedir. Ülke toprakları iki bölgeye ayrılır: Ortalarında Bekaa Vadisi'nin uzandığı bu sıradağların kuzeyi Kesrevan, güneyi ise Şuf diye anılır. Kesrevan, Trablusşam ve Beyrut'un, Şuf ise Sayda'nın doğusunda kalır. Vaktiyle Lübnan, Suriye'nin bir parçasıydı. Ancak nüfus yapısındaki özellik, ayrı bir ülke gibi kabul edilmesine sebep olmuştur. Pekçok din ve mezhep mensubunun yaşadığı Lübnan, eskiden beri özel bir şekilde idare edilmiş, toplumsal, siyasi, iktisadi ve en önemlisi demografik değişiklikler, ülkenin idari hayatında bunalımlar yaratmıştır. Yakın tarihte yaşanan olaylar da bu cümledendir. Bu, aslında dünyanın pekçok yerinde görülmesi mümkün ve mukadder olan problemlerin tipik bir örneğini teşkil eder.

*Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi.

LÜBNAN'IN TARİHÇESİ

Osmanlı İdaresinde Lübnan

Emirler Devri

1516 yılında Lübnan'ı egemenlikleri altına alan Osmanlılar, burayı Şam valiliğine bağlı yerli emirlikler aracılığıyla idare etmiştir. Bu emirlikler, ülkede söz sahibi bulunan ve Katolik dininden Maruni azınlığa mensup iki ailenin, çoğunlukla Ma'n ve Şihab ailelerinin elinde kalmışsa da merkezi idareye karşı ayaklanmalar hiç eksilmemiş, ancak isyancılar bunlardan birşey elde edememişlerdi.¹ O zamanlar Lübnan, Akka vilayetine bağlıydı. Maruni azınlık giderek güçlenmiş, arkasına Avrupa devletlerinin desteğini almıştı. Bunlardan XIX. yüzyılın ilk yarısında hüküm süren Emir Beşir, bir yandan Babialı ile iyi geçinerek yerini güçlendirirken, diğer yandan da muhaliflerini bertaraf etmeğe çalışıyordu. Bu arada ülkenin diğer güçlü unsuru Dürzileri de sindirmiş, daha sonra da Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Mısır valisi Mehmed Ali Paşa ile birleşmişti. Suriye'yi ele geçiren ve Osmanlı ordusunu yenen Mısır askerleri, bölgede böyle bir kuvvetin varlığını istemeyen Avrupa devletlerinin arabuluculuğu ile geri çekildilerse de bu harpte Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan Dürzilerin sindirilmesinde yardımcı olmasını Emir Beşir'den istediler. Emir buna istemeyerek razı oldu ve Mısır ordusuyla beraber Dürzileri yenilgiye uğrattı.² Lübnan'da sekiz yıl kadar süren Mısır idaresinde tüm dinlere eşitlik tanınarak vergiler iki cemaat arasında eşit bir şekilde dağıtılmış, bununla beraber Hıristiyanlar askere alınmak bahanesiyle silahlandırılmıştır.³

Mısır emellerinden kuşkulanan Hıristiyanlar bir süre sonra Dürzilere yaklaşarak Emir'e karşı ayaklandılar. Mısır askerleri bu ayaklanmayı bastırırsa da Osmanlı, İngiliz ve Avusturya kuvvetlerinden oluşan bir deniz filosu Beyrut'u topa tutarak Mısır askerlerini çekilmeye mecbur etti, böylece kıyı şeridi isyancıların eline geçti (1840)⁴.

Çifte Kaymakamlık Devri

Mısır ile birleşerek merkeze karşı çıkan Emir II. Beşir görevden alınarak sürgüne gönderildi, yerine yine o aileden III. Beşir getirildi, ancak durum yeniden Dürzi-Maruni anlaşmazlığına dönüştü. II. Beşir'in Dürzilerden gasbederek Marunilere dağıttığı toprakları eski sahipleri geri istediye de yeni sahipler vermediler, bu da huzursuzluklara yol açtı. Zaten Dürziler II. Beşir zamanında büyük ölçüde ekonomik ve siyasi kudret kaybına uğramışlardı. Bu arada fakir düşmüş bulunan halk, vergilerin indirilmesini istedi. Bölgeyi yeniden ele geçiren Osmanlı idaresi, Mısır'ın koyduğu vergiyi yarıya indirdiğini ilan ettiyse de çeşitli çatışmalar sonucu harap olmuş ülke halkı bunu da çok buldu. Ayrıca Tanzimat reformlarının, bilhassa mali reformların burada da uygulanmak istenmesi ve ülke gelirlerinin toplanmasında *mukataacı* denilen yerli sülale mensuplarının yerine, merkezden *muhassıl* denilen tahsilat memurlarına vazife verilmeye teşebbüs edilmesi

¹ İbrahim Hakkı Paşa, **Hukuk-u İdare**, Dersaadet 1328, s. 1/342.

² İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, İstanbul 1972, s. IV/132-133.

³ Haluk Ülman, **1860-1861 Suriye Buhranı**, Ankara 1966, s. 12 vd.

⁴ P.Louis Gabriel, **In the Ashes- A Story of Lebanon**, Pennsylvania 1978, s. 28 vd; İrfan C. Acar, **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, Ankara 1989, s. 7 vd.; Danişmend, a.g.e., s. IV/129 vd.

mukataaları ellerinde tutan yerli nüfuzlu aileleri rahatsız etmiş, bu gibi tedbirler, Lübnan'ın asırlardır süregelen muhtariyetinin (özerkliğinin) sonu olarak görüldüğünden huzursuzluklar çıkmıştır. Bu arada bu zengin bölgede Haçlı seferleri devrinden kalma bir hakkı olduğunu düşünen Fransa, kendisiyle aynı mezhepten olan Marunileri, Dürzilere ve Babıali'ye karşı kışkırtmaktaydı, Dürzilerin kışkırtıcısı ise İngiltere idi.⁵ Bu şartlarda iki halk arasındaki gerginlik iç savaşa dönüştü. Babıali duruma el koydu ve taraflar arasında arabuluculuğa başladı. 1842 yılında tarafların ileri gelenleri, memuriyet-i mahsusa (özel görev) ile orada bulunan Serasker Mustafa Nuri Paşa başkanlığında Beyrut'ta toplandı ve Maruni Şihab ailesinin emirliğine son verildiği açıklandı. Babıali sancağa, Deyrüt'l- Kamer kazasında oturmak üzere bir Müslüman vali (sonradan seraskerlik yapacak olan Mirliya Ömer Paşa) tayin etti, ancak Maruniler ve onları destekleyen Fransa buna karşı çıktı. Bundan sonra Cebel-i Lübnan, Sayda valisine bağlı olarak, fakat geniş salahiyetlerle donatılmış, Dürzi ve Maruni iki kaymakam arasında taksim ediliverdi. Avusturyalı Prens Metternich'in teklif ettiği bu formüle göre Lübnan'ın kuzeyinde Marunilerin nüfuz bölgesinde Maruni, Dürzilerin yoğun olarak bulunduğu güneyde ise Dürzi kaymakam görev yapacaktı. Fransa, bundan da memnun olmayıp eski halin iadesini istediye de başaramadı. Böylece Lübnan'da çifte kaymakamlık devri açılmış oldu.⁶

Bu iki kaymakamın yetkileri, sadece kendi mezhebinden olanlara değil, görevlendirildikleri yörenin tümüne yayılıyordu. Bu da ileride büyük sorunlara yol açacaktı. Çünkü ülkede cemaatler homojen bir şekilde yaşamıyorlardı, Sözcüleri Maruni kaymakamlık nüfusunun dörtte biri Maruni olmadığı gibi, Dürzilere verilen mıntıkanın (bölgenin) nüfusunun ise yarısı diğer cemaatlereydi. Görüldüğü üzere giderek güçlenen Hıristiyanlar, ülkenin özerk idaresinde artık eski kuvvetlerini kaybeden Dürzilerle ortak duruma gelmişlerdir. Bununla beraber Hıristiyanlar arasında bölünmeler başlamış, Ortodoks Rumlar da üçüncü bir kaymakamlık istemişlerdir. Babıali ise Hıristiyan kaymakamı başta Marunilerin kaymakamı olarak görmekteyse de, sonra bu kaymakamın baskısıyla tüm Hıristiyanların kaymakamı olduğunu kabul etmiştir. 1843 sonlarında Mustafa Nuri Paşa yerine yöreye gönderilen Damat Halil Rıfat Paşa, her iki nüfuz bölgesinde yer alan azınlıkların birer temsilci seçmeleri ve böylece haklarını teminat altına alabilmeleri olanağını getirdi. Bütün bunlar bölgede sükûneti temine yetmedi; bu durum ülkenin özerkliğini büyük ölçüde yok ettiği için gerek içteki unsurlar, gerekse dış devletler tarafından hoş karşılanmadı; devletin zaafından (güçsüzlüğünden) kaynaklanan bu olay, böylece bir dış (uluslararası) sorun haline geldi.⁷

1845 yılında Beyrut'a gelen Hariciye Nazırı Şekib Efendi, Şam'da bulunan ordu kumandanı ile beraber askeri ve siyasi önlemlerle olayları yatıştırdı. Zeki ve muktedir bir devlet adamı olan ve binbir zorlukla görev yapan Şekib Efendi, 1839 Gülhane Hatt-ı Hümayunu'ndan ilhamla ve "Tanzimat" adını vererek yayınladığı iki beyanname ile Lübnan'ın idaresini şu esaslara bağlamıştır:

⁵ İ. Hakkı Paşa, a.g.e., s. I/342; Danişmend, IV/191; İlber Ortaylı, *Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler*, Ankara 1974, s. 37; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1983, s. VI/36.

⁶ İ. Hakkı Paşa, s. I/342-343; Ed. Engelhardt: *Tanzimat*, Çev.: Ayda Düz. İstanbul 1976, s. 44-46; Ülman, a.g.e., s. 16-17; Acar, a.g.e., s. 12 vd.

⁷ Danişmend, s. IV/134

1. Cebel-i Lübnan bir Dürzi ve bir Maruni kaymakamlığa ayrılmıştır;
2. Bu kaymakamlar Sayda valisine bağlıdır;
3. Halkı karışık bulunan yerlerdeki azınlık mukataaları, kendi vekillerince idare edilecektir;
4. Her kaymakamın maiyetinde on iki üyeli bir muhtelit (karma) meclis bulunacaktır;
5. Bu meclislerin adli, idari ve mali yetkileri olacaktır;
6. Her meclisteki on iki üyeden biri kaymakam vekilidir; Müslüman, Maruni, Dürzi, Ortodoks Rumlar ve Katolik Rumların ikişer ve Mütevalîlerin (Şii) bir temsilcisi bulunacaktır;
7. Lübnan, devlet hazinesine 3500 kese vergi verecektir;
8. Vergiler, mükelleflerin mali kudretlerine göre toplanacaktır.

Bunların neticesi olarak Lübnan'ın muhtariyeti sona eriyor ve ülkede yürürlükteki feodal düzen de sözde kaldırılıyordu. Bu hal, Avrupa umumi efkarına (kamuoyuna) asılsız şekilde intikal ederek aleyhte büyük bir galeyana sebebiyet verince, Şekib Efendi vazifeden alınarak Londra sefirliğine gönderilmişse de kurduğu sistemle Lübnan'da on beş yıl kadar sükûneti temine muvaffak olmuştur.*

Mutasarrıflık Devri

1856 tarihli İslahat Fermanı, Hıristiyanların kıpırdanmasına sebep olmuş, 1860 yılına gelindiğinde Dürzilerle Maruniler arasındaki gerginlik yeniden artarak iki taraf yer yer Dürzilerin üstün geldiği büyük bir çatışmaya girişmiştir. Olaylar Şam'a da yayılarak bir Hıristiyan katliamına dönüşmüştür. Bunun üzerine Babıali, Hariciye Nazırı Fuad Paşa'yı bölgeye göndererek olayları engellemiş, başta Şam valisi Ahmed Paşa olmak üzere sorumlu tutulan pekçok memur idam edilerek adeta kurban verilmiştir. Zarar gören halka tazminat ödenmiş ise de Avrupa kamuoyunun olumsuz ve fanatik reaksiyonlarına karşı birşey yapılamamıştır. Fuad Paşa bir buçuk sene kadar burada olağanüstü vali olarak kalmış, kendisine -Mısır'daki gibi- hidiv olması teklif edilmişse de bu memleketin bölünmesi anlamına geleceğinden reddetmiştir.⁹

Lübnan ve Suriye'nin geleceği hakkında Paris'te bir konferans toplanmış, burada alınan kararlar 3 Ağustos 1860 tarihinde Fransa, İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya murahhaslarıyla Osmanlı Devletinin Paris sefiri Ahmed Vefik Paşa tarafından imzalanmıştır. Bu kararlara göre Türkiye'ye yapılacak askeri yardım adı altındaki müdahalelerde, hiçbir devlet, toprak emeli taşımayacaktı. Böylece Fransa'nın izlediği siyasete sekte vurulmuş oluyordu. Bu arada bir de askeri protokol imzalanmış, dört buçuk sene sonra imza sahipleri Türkiye'nin iç işlerine karışarak bunu ihlal etmişlerdir.¹⁰

* Ülman, a.g.e., s. 19 vd; Gabriel, a.g.e., s. 31 vd; Acar, 15 vd; Danişmend, a.g.e., s. IV/135..

⁹ İ. Hakkı Paşa, a.g.e., s. 1 /344; Danişmend, IV/192-193; Karal, a.g.e., s. VI/33 vd..

¹⁰ Ülman, a.g.e., s. 65 vd; Danişmend, IV/194; Karal, VI/38-39.

Paris Konferansı kararları uyarınca bölgeye gönderilen bir muhtelit (karma) komisyon, Lübnan'ın idari, adli ve mali özerkliğine ilişkin bir nizamnamenin (tüzük) esaslarını tanımlamış, bu metin İstanbul'da tetkik ve tadil edildikten (incelenip değiştirildikten) sonra ilgili devlet temsilcilerince imzalanmıştır. On yedi maddelik bu protokol, irade-i seniyye ile (padişahın görüş ver buyruğuyla) uyumlu hale getirilerek *Cebel-i Lübnan Nizamnamesi* adıyla 14 Rebi'ul-ahir 1281 tarihinde (9 Temmuz 1861) yayınlanmıştır.¹¹ Bu nizamnamenin esasları şunlardır:

1. Lübnan sancağı, Babialî'nin tayin edeceği ve doğrudan doğruya oraya bağlı bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilecektir.¹²
2. Tayini de azli gibi Babialî'ye ait olan bu mutasarrıfa her çeşit adli ve idari salahiyetler (yetkiler) verilecek ve kendisi bütün idare memurlarını tayin, mahkeme kararlarını infaz ve asayiş teminden sorumlu olacaktır.
3. Mutasarrıf, bizzat cemaatler tarafından seçilecek bir Sünni Müslüman, dört Maruni, üç Dürzi, bir Rum-Katolik, iki Rum-Ortodoks ve bir Şii (Mütevalî) üyeden teşekkül ve Lübnan'ı temsil eden oniki kişilik bir idare meclisine (yönetim kuruluna) başkanlık edecektir.¹³
4. Lübnan Sancağı yedi kazadan (ilçeden) teşekkül edecek (oluşacak)¹⁴ ve her kazada bir idare meclisi bulunacak, kazalara mutasarrıf tarafından bura halkının ekserisinin (çoğunluğunun) mezhebine göre birer idare memuru tayin olunacaktır.
5. Kazalar nahiyelere (bucaklara) ayrılacak, nahiyeye müdürlerini kaymakamın inhasıyla (teklifiyle) mutasarrıf tayin edecek, köylerin başında da yine mutasarrıf tarafından tayin edilen bir şeyh bulunacaktır.
6. Muhtelif cemaatlerle meskun bulunan yerlerde her cemaatin ayrı bir şeyhi olacaktır.
7. Herkes kanun önünde eşit kabul edilecektir.
8. Üç dereceli bir adliye teşkilatı kurulacaktır. Buna göre köylerde kabile reisi mevkiindeki (konumundaki) şeyhler sulh hakimi vazifesiyle ikiyüz kuruşa kadar olan hukuk ve kabahat derecesindeki ceza davalarına bakacaktı. Sancakta bidayet mahkemesi (birinci derece mahkemesi) olarak üç kaza meclisi yer alacaktı. Bunlara mutasarrıf tarafından Sünni, Mütevalî, Dürzi, Maruni, Katolik Rum ve Ortodoks Rum cemaatlerinden birer hakim ve vekili tayin edilecek, ayrıca bu cemaatlerce seçilecek altı resmî dava vekili

¹¹ Düstur, I/4/739-744; İ. Hakkı Paşa, a.g.e., s. I/344-348; Engelhardt, a.g.e., s. 117-118; Gabriel, a.g.e., s. 34; Ülman, I/16 vd; Danişmend, IV/195-196; Karal, a.g.e., s. VI/40-42.

¹² 1868 yılında imzalanan protokolle, bu mutasarrıfın düvel-i muazzama denilen Avrupa devletlerinin sefirlerinin de reylerine müracaatla on sene müddet için seçilmesi, Katolik olması ve kendisine vezirlik rütbesi verilmesi hususunda bir usul meydana gelmiştir. İ. Hakkı Paşa, I/344. İlk olarak Katolik Ermeni cemaatinden David, üç seneliğine mutasarrıf tayin edilmişti. Engelhardt, 118. Mezhebe dâir husus Lübnan'ın Osmanlı hakimiyetinden çıkmasından sonra da bir anayasa teamülü olarak benzer şekilde devam etmiştir.

¹³ Bir yazar, bunların cemaatler tarafından seçilmesi usulünün diğer Osmanlı vilayetlerinde tatbik edilmediğini, kaldı ki buna şartların da elverişli olmadığını söyleyerek adı geçen keyfiyetin Cebel-i Lübnan'a has bir imtiyaz olarak kaldığına işaret etmektedir. Ortaylı, a.g.e., s. 38.

¹⁴ Kaza sayısının bazı kaynaklarda altı, bazılarında ise yedi olarak verilmesinin sebebi sancak merkezini teşkil eden kazanın hesaba katılıp katılmamasındadır.

bulunacaktı. Mutasarrıf icabında bu mahkemelerin sayısını azaltabilecekti. Buralardaki davalarda davacının Protestan veya Musevi olması halinde onların mezhebinden de birer hakim ve birer resmi dava vekili ilave edilecekti. Sulh mercilerinin bakabileceği miktarın yukarıdaki hukuk ve cünha derecesindeki ceza davaları, ayrıca davacıların hakimi kabul etmedikleri davalara bakma vazifesi bidayet mahkemelerindi. Bu mahkemede kararlar ekseriyetle verilecekti, ancak taraflar aynı mezhepte oldukları ve diğer mezhepteki hakimleri kabul etmedikleri takdirde bu hakimler sadece mahkemede hazır bulunup karara katılmayacaktı. Öte yandan sancak merkezi olan Deyrül-Kamer'de de her kazanın ikişer üyeye temsil edileceği 12 kişilik Meclis-i Kebir-i Adli adında bir temyiz mahkemesi kurulmuştur. Bu meclisin azalarından (üyelerinden) yarısını bütün cemaatler arasından mutasarrıf, diğer yarısını ise bizzat cemaatler seçecekti. Ayrıca meclis reisini de mutasarrıf tayin edecekti. Bu meclis, Osmanlı hukuk tarihinde yalnız temyiz vazifesi yapmak üzere kurulmuş ilk kanun yolu mahkemesi sayılmak bakımından mühimdir.¹⁵

9. Asayiş, nüfusun binde yedisi nispetinde gönüllü kimselerden kurulu ve mutasarrıfın emrinde bulunan özel üniformalı bir inzibat (kolluk) kuvveti temin edecektir.

10. Lübnan mutasarrıfı olağanüstü hallerde şayet gerekli görürse Suriye ordusundan yardım isteyebilecektir,

11. Lübnan'ın 3500 keseden ibaret senelik vergi miktarını, Babialı, gerektiğinde 7000 keseye kadar çıkarabilecek ve bunun mahalli ihtiyaçlar karşılandıktan sonra kalan kısmı devlet hazinesine ait olacaktır,

12. Masraflar geliri aştığı takdirde, aradaki farkı Babialı karşılayacaktır.

Bilahare tamamlayıcı bir başka protokol de imzalanmıştır. Buna göre Lübnan mutasarrıfı vezir rütbesi taşıyacak, Deyrül-Kamer kasabasında oturacak, memuriyeti üç sene sürecek, bu müddetin bitişinden evvel muhakeme edilmeksizin azlolunamayacak, bu müddet bitmeden evvel Babialı yukarıda sayılan büyük devletlerle anlaşarak mutasarrıfın halefini tayin edecek ve bütün bu esasları ihtiva eden bir ferman neşrolunacaktır.¹⁶ Lübnan reformları, benzer özellikteki diğer Osmanlı vilayetlerine, bilhassa Girit'e tesir etmiş, burada da bir kaç sene sonra aynı olaylar yaşanmış ve vilayete muhtar(özerk) bir statü tanımıştır.¹⁷

1914 senesine kadar sürecek olan mutasarrıflık idaresi sırasında iç çatışma ve sorunlar görece durulduğu için iktisadi, sosyal ve kültürel bir ilerleme gerçekleşmiştir. Avrupa ve Amerika ile ilişkiler artmış, hatta ilk defa buralara bir göç yaşanmıştır. Öte yandan ziraat

¹⁵ Lübnan adli reformları, Osmanlı adli teşkilatındaki düzenlemelere öncülük ve bilhassa bir kaç sene sonra meydana getirilen Girit adli sistemine örnek teşkil etmiştir denilebilir. Roderic Davison, **Reform in the Ottoman Empire 1856-1876**. Princeton University Press 1963, s. 108. Öte yandan İslam hukukunda azınlıklara, ancak kendilerine ilişkin davalarda hüküm verebilmek üzere kendilerinden hâkim tayinine izin verilmiştir. Lübnan'da bunun Osmanlı hukuk tarihindeki ilk ve tek misaline rastlanmaktadır. Diğer Osmanlı nizami mahkemelerindeki gayrimüslim üyeler esasen heyette azınlık teşkil ettiğinden hükme tesirde bulunamazlar, bir başka deyişle Müslüman hâkimlerin dediği olurdu.

¹⁶ İ. Hakkı Paşa. a.g.e.,s. 1/344; Danişmend. s. IV/196; Karal, a.g.e., s. VI/41.

¹⁷ Davison, a.g.e., s. 108; Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebannı Yönetimi**, İstanbul 1990, 139.

modernleştirilerek üretim yükselmiş, vasıflı memurlar yetiştirilmiştir. Bu devrede Dürziler, gerek Babialı ve gerekse mutasarrıflarla iyi münasebetler kurmuşlardır. Ancak idare kendilerinde olduğu halde durumdan hiç memnun olmayan Maruniler, kavmiyetçi fikirler geliştirmiş, Fransa'yı ise daima arkalarında bulmuşlardır. Bu sayede, ilerisi için, memlekette Fransız *mandat* (manda) idaresinin temelleri atılmıştır.¹⁸

Feodal bir sistemden çifte kaymakamlığa, sonra da birçok devletin garantörlüğü altında görece daha demokrat bir idare olan mutasarrıflığa geçen Lübnan, aslında emirlik devrinde de diğer Osmanlı vilayetlerine nazaran daha otonom bir yapıdaydı. Halkın çoğunluğunun Hıristiyan olması sebebiyle Avrupa ile ilişkiler daha yoğun ve dolayısıyla memlekette hemen her sahada batı sistemi ve tekniği hakim idi. Mutasarrıflık devrinde yeni bir sosyal ve siyasi anlayış doğmuştur: Bu da Müslüman olsun Hıristiyan olsun Arap kavminin birliği idi. Arap kavmiyetçiliği, devletin resmi ideolojisi olarak görünen Panislamizm fikrine zıt bir anlayıştı. Panislamizm fikrinin iflasıyla, Arap kavmiyetçiliğine karşılık Osmanlı Devleti'nde Türk kavmiyetçiliği mefhumu ortaya çıkmıştır. Neden sonra Arap kavmiyetçiliğinin Müslüman Araplar arasında süratle yayıldığını gören Lübnan'daki Hıristiyanlar, memleketlerinde İslam esasına dayalı bir yönetim kurulabileceğinden endişelenerek Arap kavmiyetçiliği fikrinden yavaş yavaş vazgeçmişler ve Fransa'dan istikallerini desteklemesini istemişlerdir.¹⁹

1916 senesinde İngilizlerin desteğiyle İttihatçı hükümete karşı ayaklanan Mekke Şerifi Hüseyin Paşa başarı kazanmış, Filistin ve Suriye'yi ele geçirerek 1918 senesinde Şam'da Şerifin adıyla bir Arap hükümeti kurulduğu ilan edilmiştir. Lübnan'daki kudretini kaybeden mutasarrıf Mümtaz Bey, yetkilerini Müslüman Ömer el-Dauk'a devrederek çekilmiş, bunun üzerine buraya bir birlik gönderen Şerif'in hükümrانlığı ilan olunmuştur. Lübnanlı Hıristiyanlar doğal olarak bundan memnun kalmamışlardır. Bunun üzerine Fransızlar gizli anlaşmalar çerçevesinde buraya asker sevk etmişler, İngilizler de işgale katılarak Şerif'in askerleri Lübnan'dan çıkarılmıştır. Burada üç işgal bölgesi teşkil edilmiştir. Filistin İngilizlere, Lübnan ve Suriye'nin sahil şeridi Fransızlara verilmiş, doğuda kalan topraklar ise Arap bölgesi olarak tespit edilmiştir.²⁰

Lübnan'da Fransız İdaresi ve İstiklal

Fransız İdaresi

Suriye, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin Orta Doğudaki topraklarının paylaşıldığı San Remo'da 1920 yılında, Fransız idaresine verilmişti. Bu sıralarda kurulan Büyük Suriye Krallığı da Lübnan'ı kendi toprağı saymaktaydı. Bunun üzerine Fransa, Suriye'yi dört parçaya bölerek bunlardan Cebel-i Dürüz'u ayrı bir devlet haline getirmiş, öte yandan Halep ve Şam vilayetleri birleştirilerek Suriye Devleti teşkil edilmiştir. Lübnan ise bunlardan ayrılmıştır. Fransız Yüksek Komiserliği ülkedeki bütün mezheplerin temsil edildiği bir İstişare Konseyi ve 1922 tarihinde bir Temsilciler Meclisi kurdurdu. Başkanlığını bir Maruni'nin yaptığı meclis 1925 yılında feshedildi. Aynı yıl çıkan Dürzi isyanı üzerine Temsilciler Meclisi yeniden toplandı ve kendisine anayasa hazırlama yet-

¹⁸ Gabriel, a.g.e., s. 34-35; Acar, a.g.e., s. 19-20.

¹⁹ Gabriel, a.g.e., s. 35 vd; a.g.e., s. Acar, 20-21.

²⁰ George Kirk, *A Short History of the Middle East*, London 1952, s. 162 vd; Acar, a.g.e., s. 21 vd.

kisi verildi. Hazırlanan anayasa projesi 23.5.1926 tarihinde kabul edildi. Bununla Temsilciler Meclisi üyeleri milletvekili olarak tanınıyor ve onaltı kişilik bir de senato kuruluyordu. İlk cumhurbaşkanlığı görevine bir Ortodoks Rum getirilmiştir. Ülkedeki bütün mezhep temsilcilerinin hazırlanmasına katkıda bulunduğu anayasa, bu mezheplerin memleket idaresinde adil bir şekilde temsili hükme bağlamakla beraber, temsil oranları ve yüksek görevlerin kimlere verileceği hususunu tespit etmeyerek bu çeşit meselelerin yazılı olmayan bir şekilde halli kararlaştırılmıştı. Anayasanın kabulü, istiklal demek değilse de memleket içişlerinde müstakil oluyordu. Ancak Fransız yüksek komiserinin dışişlerini idare etme, ayrıca kanunları veto, meclisi fesih ve anayasayı askıya alma gibi yetkileri vardı. Arapçanın yanı sıra Fransızca ikinci resmi dil kabul edilmişti. Anayasa, Lübnan gibi küçük bir memleket için çok karışık idi. Temsilciler Meclisi üyeliği dört sene, yedi üyesini cumhurbaşkanının seçtiği onaltı senato üyeliği ise altı sene sürüyordu. 1927 yılında anayasada yapılan değişiklikle senato kaldırıldı. 1929 yılında ise cumhurbaşkanlığının müddeti altı yıla çıkarılarak bir kimsenin bir defadan fazla cumhurbaşkanı seçilmesi yasaklanmıştır.²¹

Fransız idaresi zamanında üst seviyedeki makamlar hep Hıristiyan azınlığa verilmiş, Fransa, aynı mezhepte bulunduğu Marunileri açıkça himaye etmiştir. Bu, tabiatıyla Müslümanların hiç hoşuna gitmemiş, Ortodoks Rumlar da onların safında yer almıştır. Bu sebeple Sünni Müslümanlar Suriye'ye yakınlaşıırken, Şiiiler Sünni hakimiyetinde bir devlette azınlık olmaktansa Lübnan'da söz sahibi bir cemaat olarak kalmayı daha uygun görüyorlardı. Fransa, Müslümanlara hoş görünmek için 1926 yılında cumhurbaşkanlığına Ortodoks Rum Dabbas'ı getirmiştir. Başbakanlık ise daima Hıristiyanların elinde kalmış, daha doğrusu Edde ile Huri adında iki Hıristiyan arasında el değiştirmiştir. Bu ikisinin fikirlerinin de tesiriyle Hıristiyan halkın bir kısmı Lübnan'ı Fransız himayesinde tam bir Hıristiyan devleti olarak görüyorlar, diğer bir kısmı ise Arap kavmiyetçiliği davasını yumuşatmak için Müslümanlara yakınlaşma gerektiğine inanıyorlardı. İkinci fikir yaygınlık kazanınca ilk defa meclis başkanlığına bir Müslüman olan el-Cisr getirilmiştir. Zamanla bunu yeni örnekler takip etmiş ve gerçekten Müslüman Araplarda, Suriye ile birleşmektense, Lübnan'da Hıristiyanlarla beraber yaşamayı tercih eden bir eğilim belirmiştir. Sünni Keramî ve Selam aileleri de bundan yanaydı. 1932 yılında cumhurbaşkanı adayı olan Edde ve Huri'nin çekilmesi ve tek aday olan el-Cisr'in kalması üzerine hakimiyetin Müslümanlara geçmesinden endişelenen Fransa derhal anayasanın askıya alındığını ve meclisin feshedildiğini ilan etmiştir. Bu da hemen herkesin tepkisine sebep olmuştur. Dabbas, 1932 yılında vazifesinden istifa edince yerine Habib Paşa tayin edildi ve meclisin vazifesini de Müslüman Abdullah Bayhum başkanlığında bir konsey yürüttü. Fransa, tepkiler üzerine 1934 yılında anayasayı kısmen yürürlüğe koyduğunu ve seçimlere izin verdiğini ilan etmiş, 1935 yılında yapılan ve çok çekişmeli geçen seçimleri, Fransız taraftarı Edde, bir rey farkla Huri'ye karşı kazanmıştır.²²

²¹ Acar, a.g.e., s. 24 vd; Asaf Hüseyin, *Ortadoğuda Devlet ve Terör*, Çev. T. Cevdet, İstanbul 1990, s. 223.

²² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları*, Ankara 1989, s. 491; Acar, a.g.e., s. 28-29; Hüseyin, a.g.e., s. 224.

Lübnan'ın İstiklali

1936 senesinden itibaren Lübnan çok hareketli bir siyasi hayat yaşamıştır. Suriye ile birleşme taraftarı Suriye Milli Partisi, memlekette isyanların başgöstermesi üzerine kapatılmıştır. Hıristiyanlar Falanjist Parti'yi kurarak başına Pierre Cemayel'i getirmişler, ayrıca bir de milis kuvveti teşkil etmişlerdir. Müslümanlar ise buna rakip olarak Necide teşkilatını kurmuşlardır. Böylece mezhepler arasındaki tarihi bölünme, yeni bir siyasi ve askerî teşkilatlanmaya dönüşmüştür.²³

Aynı yıl Fransa ile yapılan ve memleket idaresinde mezheplerin adil bir şekilde temsil edilebilmeleri garantisini ihtiva eden bir anlaşmayla Lübnan'ın istiklali tanınmış, söz konusu anlaşma Lübnan parlamentosunda da kabul edilmiştir. Suriye de aynı zamanda bağımsız olmuştur. Fransa'nın 1939 yılına kadar onaylamadığı bu anlaşmayı Fransız Yüksek Komiseri 1937 yılında yürürlüğe koymuştur. Cumhurbaşkanı Edde, başbakanlığa el-Abdab adında milli Lübnan idealine inanan bir Müslüman milletvekilini getirmiştir. Bu tarihten itibaren Lübnan'da cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın Sünni Müslüman olması teamülü hakim olmuştur. İkinci Cihan Harbi'nin çıkması üzerine anayasa tekrar askıya alınarak meclis feshedilmiştir. Memlekette harp yüzünden çıkan bunalım ve yiyecek sıkıntısı sebebiyle 1941 yılında başgösteren halk ayaklanması üzerine cumhurbaşkanı ve başbakan istifa etmişler, yerlerine yine Maruni Nakkaş ve Sünni Dak getirilmiştir. Aynı yıl Lübnan Fransız-İngiliz müşterek kuvvetlerince işgal edilmiştir. Fransa, Lübnan'ın istiklalini tanıyacağını açıklamış, İngiltere de bunu desteklemiştir. Daha sonra iki devlet arasında gerginlik doğunca Müslümanlar ve Huri taraftarı Hıristiyanlar İngiltere'nin yanında yer almışlardır, Kamil Şamun da bunlar arasındaydı. Ülkede Lübnan'ın bağımsız ve Arap dünyasının ayrılmaz bir parçası olduğu fikri hakimdi. Baskılar üzerine Fransa, 1943 yılında anayasayı yeniden yürürlüğe koyduğunu ve cumhurbaşkanlığına da Maruni Sabit'in getirildiğini ilan etti. Sabit, yeni seçilecek mecliste Marunilere ağırlık verilmesini teklif edince istifaya zorlandı, yerine geçen Tred zamanında 6'ya 5 oranı kabul edildi. Bir başka deyişle 55 milletvekilinin otuzu Hıristiyan, yirmibeşi Müslüman ve Dürzilerden olacaktı. 1943 seçimleriyle Arap kavmiyetçilerinin hakim olduğu meclis, Huri'yi cumhurbaşkanlığına seçmiş, o da Sünni Riyad'ı başbakanlığa getirmiştir. Meclisin *mandat* hakimiyetinin kaldırılması hususunda yaptığı başvuru Fransa tarafından reddedilince, anayasanın *mandat* rejimine atıf yapan maddeleri tamamen kaldırıldı. Fransızlar bunun üzerine cumhurbaşkanı ve başbakanı tevkif ederek anayasanın askıya alındığını ve meclisin feshedildiğini bildirdiler. Lübnan'da halk ayaklandı, dış devletlerin de baskılarıyla durumu kabul etmek mecburiyetinde kalan Fransa, 1946 yılında askerlerini Lübnan'dan tamamen çekti.²⁴

1943 yılında anayasanın 95. maddesi çerçevesinde varılan ve yazılı olmayan Milli Pakt, daha evvel memlekette yerleşen bir anayasa teamülünü tekrar ediyordu. Lübnan'da cumhurbaşkanı Maruni, başbakan Sünni, meclis başkanı Şii ve başbakan yardımcısı ise Ortodoks Rumlardan olacak, böylece memlekette mezhepler arasında denge temin edilebilecekti. Ayrıca meclisteki temsil oranı da 6-5 olacaktı. Buna göre meclisteki sandalye

²³ Acar, a.g.e., s. 30.

²⁴ Gabriel, a.g.e., s. 45; Acar, a.g.e., s. 31 vd.

dağılımı şöyleydi: 20 Sünni, 19 Şii, 6 Dürzi, 30 Maruni, 11 Ortodoks Rum, 6 Katolik Rum, 4 Ortodoks Ermeni, 1 Katolik Ermeni ve 1 diğer gruplar. Memleketin siyasi sistemine korporatif federasyon vasfını kazandıran Milli Pakt, ayrıca Lübnan'ın müstakil bir Arap devleti olduğunu, ancak Batı medeniyetiyle de bağlarını sürdüreceğini açıklamaktaydı.²⁵

1958 Buhranı

İstiklalden 1958 yılına gelinceye kadar ülke mezhepler arası iktidar ve nüfuz çatışmalarına sahne oldu. Şiddetli bir muhalefetle karşılaşan zamanın cumhurbaşkanı Huri istifa etti. Yerine gelen Şamun zamanında bir takım idari ve adli reformlar yapılmış, kadınlara seçme hakkı verilmiş ve demokratik müesseseler geliştirilmiştir. İzlenen liberal ekonomik politika sayesinde ticaret ve bankacılıkta çok büyük ilerlemeler kaydedilmiş, yabancı sermaye Lübnan'a akmıştır. Memlekette hala Hıristiyanların mutlak bir hakimiyeti vardı, bu da sayısı hayli artan Müslüman nüfusu rahatsız etmekteydi. Bu arada Nasır'ın canlandırdığı Arap kavmiyetçiliği akımı yeniden öne çıkmış, öte yandan Şamun'a muhalefet artmıştır. 1958 yılına gelindiğinde memlekette harp rüzgarları esmeye başlamıştı bile.²⁶ Şamun, çatışmaların önlenmesi için Amerika'ya başvurmuş, o da askeri yardımda bulunmuştur. Bu tarihten sonra başa geçen Şihab, selefının hatalarına düşmeyerek diğer mezhep mensuplarını, bilhassa Müslümanları idari kadrolara getirmeye başlayınca bu defa da ters istikamette huzursuzluklar doğmuştur.²⁷ Öte yandan bu sıralarda Lübnan'a sığınmış bulunan yüzbinlerce Filistinli, tabiatıyla Sünnilere yakınlık duymaktaydı. Ayrıca Nasır taraftarı Dürzi lider Canbulad'ın da bir hayli adamı vardı. Maruniler, Şihab'ın iktidarından memnun olmayarak 1963 seçimlerinde aleyhine büyük bir kampanya başlattılar, Şihab seçimleri kaybettiyse de Falanjistlerin lideri Cemayel de kazanamadı.²⁸

İç Savaş

Lübnan'ın istiklalini takip eden yıllarda Orta Doğu büyük bir gailenin (sorunun) etkisi altındaydı. Bölgede kurulan İsrail Devletini tanımayan Arapların mücadeleleri ve vatanlarından sürülen binlerce Filistinlinin acıklı halleri Lübnan'a tesir etmekten geri kalmamıştır. Memleketteki yüzbinlerce Filistinlinin silahlanması, Hıristiyanların biraraya gelmesine yolaçmıştır. Bu arada İsrail Lübnan'a tecavüzlerde bulunmaya başlamıştı. Lübnan'da vaktiyle nüfus itibarıyla üçüncü sırada, fakat halihazırda en başta gelen, öte yandan iktisadi ve siyasi bakımdan oldukça geri durumdaki Şiiler de huzursuzlanıyorlardı. Doğal olarak Hıristiyanlar hakim mevkilerini kaybetmek istemiyorlardı. Memlekette yaygın göçler sonucunda etnik gruplara mensup insanlar belirli yerlerde toplanmaya başlamışlardı. Sayıca çoğalan ve Hıristiyanları geçen Müslümanlar, özellikle Şiiler, siyasi iktidara katılmanın, 1943'lerdeki nüfus oranlarına göre belirleni-

²⁵ Michael Suleiman, *Political Parties in Lebanon*. New York 1967, s. 21 vd; Gabriel, a.g.e., s. 45-46; Oral Sander, "Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri", *AÜSBFD*, C. XXXII, Y. 1982, S:3-4, s. 224-225; Ümit Özdağ, *Değişen Dünya Dengeleri ve Basra Körfezi Krizi*. İstanbul 1991, s. 75; Hüseyin, a.g.e., s. 224.

²⁶ Gabriel, a.g.e., s. 48 vd.

²⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 491; ayrıca bkz. Ralph Crow-Adnan İskender, *Lübnan'da İdari Reform*, Çev. Özer Ozankaya, TODAİE, Ankara, 1962.

²⁸ Armaoğlu, a.g.e., s. 513; Acar, a.g.e., s. 34 vd.

şini adalete aykırı bulmakta, ve esasen memleketteki Hıristiyan hakimiyetinin sona ermesini istemekteydiler. Bu mücadeleyi Lübnan'a yerleşen Filistin askeri varlığı da keskinleştirmekteydi. Nihayet 1975-1976 yıllarında ülke kanlı bir iç savaşa sahne oldu. Bu sırada cumhurbaşkanı Süleyman Franjiye, bu krizi çözmek gayesiyle anayasa değişikliği projesi de denilebilecek onyedinci maddelik bir reform programı ilan etmiştir. Buna göre üst makamların mezhepler arasında bölüşümü konusundaki teamül sürdürülecek, ancak meclisteki iki halkın temsili, eşit hale getirilecek ve başbakanı cumhurbaşkanı değil, meclis seçecekti. Bu program kabul görmedi. Hemen ardından ordudaki Müslümanlar ayaklandı ve ordu dağıldı. Yer yer Müslümanların ve Filistinlilerin üstün geldiği kanlı çarpışmalardan sonra ateşkes sağlandı. Ancak memleket ekonomisi çökmüş ve binlerce kişi hayatını kaybetmiş olmasına rağmen problemler hallolmadığı için huzursuzluk hiç eksilmemiştir. İç savaştan sonra da Müslümanlar yeni idareden taleplerini tekrarlamışlar, ancak Hıristiyanlar bunun yerine memleketin taksimini önermişlerdir. Beyrut zaten fiilen ikiye bölünmüş, hatta kuzeyde Cemayel liderliğinde Falanjistler bir Maruni devleti kurmuşlardı bile. Lübnan'da küçük çapta da olsa çatışmalar, suikastler vuku bulmuş, Suriye ve İsrail birkaç kere Lübnan'ı işgal etmiştir.²⁹

Emin Cemayel'in Eylül 1988'de ölmesiyle boşalan cumhurbaşkanlığına 14 ay sonra bir hava üssünde yapılan seçimle Suriye taraftarı Rene Muavvid getirilmiş, Cemayel'in vaktiyle başbakan seçtiği, ancak Müslümanlar tarafından tanınmayan Hıristiyan General Aoun bunu kabul etmeyince memlekette yine karışıklıklar çıkmıştır. Aoun parlamentoyu feshetmişse de bunu kimse tanımamıştır. Yıllardır toplanamayan Lübnan Parlamentosu, Arap Birliği'nin daveti üzerine Ekim 1989 tarihinde Taif'te eşit sayıda Müslüman ve Hıristiyan temsilcilerle toplanmıştır. Bu parlamento, 1989 Mayıs'ında Kazablanka'da toplanan Arap Birliği'nce kurulmuş olan ve Fas, Cezayir ve Suudi Arabistan dışişleri bakanlarından oluşan üçlü komitenin barış planını onaylamıştır. Buna göre cumhurbaşkanının yetkileri kısılmış, buna karşılık başbakanınkiler arttırılmıştır. Ayrıca kabinede 6 Müslüman ve 5 Hıristiyanın yer alması ve Suriye'nin iki yıl içinde Lübnan'dan çekilmesi kararlaştırılmıştır. Amerika bu yeni statüyü tanımış, ancak General Aoun kabul etmemiştir. Muavvid, Kasım 1989 tarihinde öldürülünce yerine Suriye'nin Şatura beldesinde yapılan seçimle Elias Hıravı geçmiş, başbakanlığa, vaktiyle Aoun'dan evvel başbakanlıkta bulunan ve Müslümanların başbakan olarak tanımakta devam ettiği Sünni Selim Hos getirilmiştir. Bu arada kabinenin üye sayısı ondörde çıkarılmıştır. Aoun teslim olmuş, Fransa kendisine siyasi iltica hakkı vermiştir. Bu defa Ömer Keramî otuz kişiden meydana gelen bir kabine kurmuş, bu kabinenin sandalyesiz yedi üyeliği Şamir Caca, Nebih Berri, Velid Canbulad gibi milis liderlerine verilmiştir. Kata'ib lideri George Saade bu kabineye girmeyi reddetmiştir. Kabinenin kalan üyelerinin yarısı Müslüman ve diğer yarısı da Hıristiyan idi. Aralık 1989 tarihinde Lübnan'ın da Kıbrıs gibi iki ayrı federe devlete ayrılması üzerinde düşünülmeye başlanmıştır.

²⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 513 vd; Acar, a.g.e., s. 42 vd.

LÜBNAN ANAYASASI

Anayasanın Hazırlanmasındaki Etmenler

Lübnan'ın Sosyal Yapısı

Feodal Sistem

Haçlı seferlerinden bu yana, hatta daha öncesinden beri Lübnan'da feodalite benzeri bir sistem hüküm sürmektedir. Osmanlı tımar teşkilatında sahipsiz kalan ve mukataa denilen arazi, mukataacı adı verilen bazı mültezimlere ihale edilemişti. Lübnan'daki mukataacılar ise hep eski yerli sülalelerdendi. Bunlar halkı esir gibi kullanmaya alıştıklarından Tanzimat'tan sonra muhassıl ünvanıyla görevlendirilen devlet tahsildarlarını kabule yanaşmamışlardır. Bunun üzerine bütün Osmanlı vilayetlerinde kaldırılmış bulunan mukataa sistemi 1841 senesinde Cebel-i Lübnan'a has olarak yerinde bırakılmıştır. Mukataacılar, tahsil ettikleri miktarın sekizde birini ellerinde tutar, gerisini Lübnan yöneticisine teslim ederlerdi.³⁰ Bu usulün devamı mahiyetinde ülkede bugün hala zaimlik denilen bir tür feodalite var olup, memleketin önde gelen politikacılarının hemen hepsi kudretlerini ailelerinden almaktadırlar. Politika Lübnan'da bir aile işidir, denilebilir. Bu aileler hem şehirlerde, hem de köylük yerlerde büyük bir kuvvete ve şöhrete sahiptir: Edde, Sulh, Keramî, Canbulad, Cemayel, Şamun, Selam, Esad ve Aslan aileleri gibi.³¹

Mezhepler

Lübnan'ın tipik özelliklerinden biri de Müslümanlık ve Hıristiyanlık dinlerine dayanan yirmi iki mezhebin üyelerini içinde barındırmasıdır. Bu mezhep üyelerinin nüfuslarını kesin olarak verebilmek mümkün değildir. 1861 reformu sırasında Cebel-i Lübnan sancağında, 165.000 Maruni, 28.000 Dürzi, 17.000 Sünni ve Şii Müslüman ve 35.000 de Rum ve diğer milletlerden olmak üzere yaklaşık 245.000 kişi yaşamaktaydı.³² Osmanlı egemenliğinin son zamanlarında (1913) 450.000 kişilik nüfusun, Maruniler neredeyse yarısını, Ortodoks Rumlar 1/8'ini, Katolik Rumlar 1/13'ünü, Sünniler 1/26'sını, Şiiler 1/17'sini, Dürziler 1/9'unu, Protestanlar ise yüzde birinden azını oluşturuyordu.³³ Ülkede en son 1932 yılında nüfus sayımı yapılmış, burada Hıristiyanların ülke nüfusunun yüzde 53'ünü oluşturdukları görülmüştü. Bunu Sünni, sonra da Şii cemaat takip etmekteydi. Hıristiyanların çoğunluğu Maruni fırkasındandı, sonra Ortodoks Rumlar, Katolik Rumlar ve Dürziler gelmekteydi. Bunlardan Maruniler, Hıristiyanların Monofisiye inancından Araplardır, daha çok kuzey Lübnan dağları havalisinde yaşarlar ve nüfusun yüzde 25-30'unu oluştururlar. Katolik Rumlar, yani Melkitler ve Ortodoks Rumlar ise nüfusun yüzde 20'sine yakındır, bunlar da Arapça konuşurlar. Katolik ve Ortodoks Ermeniler nüfusun yüzde 5'inden azdır. Ayrıca az miktarda Hıristiyan Yakubî (Jacobist), Keldanî, Nasturî ve Süryanî mezheplerine üye halklar yer alır. Nüfusun yüzde 20'sini oluşturan Sünniler daha çok sahillerde oturur ve ticaretle meşgul olurlar. Kendilerine Mütevalî de denilen Şiiler ise çok dağınık olarak daha çok dağ köylerinde yaşarlar. Bu

³⁰ Danişmend, s. IV/133.

³¹ Crow-İskender, a.g.e., s. 7-8; Armaoğlu, a.g.e., s. 492-493; Acar, a.g.e., s. 2.

³² Engelhardt, a.g.e., s. 117.

³³ Suleiman, a.g.e., s. 18.

en fakir grubun, vaktiyle nüfusun yüzde yirmisinden az iken, bugün yüzde kırkı bulduğu söylenmektedir. Şiiler, ülke idaresinde hep geri planda kalmışlardır. Bu iki husus, Lübnan'da iç savaş çıkmasının en önemli sebebi olmuştur. Esas itibariyle Şuf dağları havali-sinde yaşayan Dürziler ise nüfusun yüzde 7'sini teşkil ettikleri halde ülke politikasına egemen olan en önemli gruptur. Günümüz kamuoyunda Müslüman olarak kabul edilmele-rine rağmen, bunların İslamiyet ile hiçbir ilgileri kalmamıştır. İnançları birtakım İslami ve Hıristiyan unsurlar taşıyan apayrı bir din durumundadır, nitekim eski İslam hukukçu-ları bunları ehl-i kitap olarak dahi kabul etmemektedir. Eski ve dışa kapalı bir halktır.³⁴ Nisbeten yakın tarihlerde yapılan nüfus tahminlerine göre, Maruniler yüzde 30, Sünniler yüzde 20, Şiiler yüzde 18, Ortodoks Rumlar yüzde 10, Katolik Rumlar yüzde 6, Dürziler yüzde 6 ve diğer gruplar yüzde 10 oranındadırlar.³⁵

Ülkenin böyle bir etnik yapıya sahip olması, istikrarlı bir yönetimin kurulmasını doğal olarak imkansız kılmaktadır. Lübnan eğer Suriye'nin bir parçası olarak kalsaydı iş belki daha kolay olabilirdi. Ancak Fransa, ilerideki projelerine yardımcı olacak böyle suni bir ülke teşkilini tercih etmiştir. Bununla beraber 1975 iç savaşına gelinceye kadar Osmanlı idaresinden kalma adetlerin de etkisiyle, ülkede görece istikrarlı bir hayat yaşandığı gö-rülür. Cemaatlerin hiçbiri sayıca üstün olmadığı için, daha önce de ifade edildiği üzere daha Osmanlı idaresi zamanında siyasi makamların bunlar arasında nüfus oranlarına gö-re taksimine dair bir teamül doğmuştur. 1943 Milli Paktı da bunu ifade ve teyid etmiştir. Bununla birlikte ülkede fiili egemenliği her zaman elinde tutan Hıristiyanlar, özellikle Maruniler, sonraları sayıca üstünlüğü Müslümanlar lehine olarak kaybettikleri halde, bu egemenlikten her ne şekilde olursa olsun vazgeçmeye yanaşmamışlardır, memleket bu sebeple iç savaşa sürüklenmiştir. Bu hal, ordunun bunalım dönemlerinde etkili olmasına engel teşkil etmiştir.³⁶

Bu arada Lübnan'a iltica eden ve çoğu zor şartlar altında acıklı bir hayat süren yüzbinlerce Filistinli, durumu iyice çetrefilleştirmiştir. Memleket idaresine hakim olan Maruniler, sayıları üçyüzünü bulan ve tamamına yakını Sünni olan bu mültecileri, ileride Sünnilerin çoğunluğa ulaşmalarından korktuğu için vatandaşlığa kabul etmemektedir.³⁷

Siyasi Partiler

Lübnan'ın çetrefil etnik yapısı siyasi partilere de yansımıştır. Partilerin sayısı nüfusa o-ranla çok fazladır. Ayrıca bunlar memleketin feodal yapısıyla da ilişkilidir. Hemen hep-sinin de milis kuvveti bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki aralarındaki rekabet şiddet ve silahlı çatışmaya varabilir ve hepsi için savunma ihtiyacı mühim ölçülerdedir.³⁸

Genellikle ılımlı sağ görüşte olan Hıristiyan partilerinin başında Alman Nasyonal Sos-yalist Partisi'ne benzeyen Falanjist Parti (Lübnan Kata'ib Partisi) gelir. Lübnan milliyet-çiliği ve memleketin bütünlüğü esasına dayanır. Cemayel ailesinin liderliğini yaptığı

³⁴ Sulciman, a.g.e., s. 2-18; Armaoğlu, a.g.e., s. 493.

³⁵ Ralph E. Crow: "Religious Sectarianism in the Lebanese Political System", *Journal of Politics*, XXIV, Aug. 1962, p. 519.

³⁶ Armaoğlu, a.g.e., s. 496; Acar, a.g.e., s. 4.

³⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 497 vd.

³⁸ David C. Gordon, *The Republic of Lebanon*, Colarado 1980. s. 85 vd.

partinin kuvvetli bir de milis teşkilatı bulunur. Sonra Şamun'un kurduğu Liberal Parti gelir. Franjiye'nin lideri olduğu Zhgorta Kurtuluş Ordusu ve Edde'nin liderliğini yaptığı ılımlı Milli Blok da burada sayılabilir.³⁹

Müslümanların partilerinden mutedil olanları, başta Raşid Kerami'nin Arap Kurtuluş Partisi, Reform Öncüleri, Necatîler ve İslami Gruptur. Sol partiler arasındaysa, Dürzi Canbulad'ın feodalite aleyhtarlığıyla tanınan İlerici Sosyalist Partisi, Nasırcı Sosyalizmi benimseyen Lübnan Arab Ordusu, Murabitûn sayılabilir. Bunların yanı sıra milliyetçi ve komünist eğilimli partiler de vardır. Ancak milliyetçiler ülkenin etnik yapısı itibariyle bir kuvvet haline gelemedikleri gibi, memlekette proleteryanın yokluğu ve feodal yapı, komünistlerin de mühim bir yer almalarına imkan vermemiştir. Tüm bunların yanında Filistinlilerin kurduğu ve genellikle Nasır çizgisinde bir takım partiler de vardır.⁴⁰

Franız Tesiri

Fransa, daha önce de belirtildiği üzere burada Haçlı seferlerinden kalma bir hakkı olduğu iddiasındadır.⁴¹ İki yüzyıldan beri ülkesinde laik ilkeleri benimsemiş bulunmasına rağmen, gariptir ki tarih boyu Katoliklerin hamisi sıfatından vazgeçmeyen Fransa, milli menfaatlerine çok uygun bu usul sayesinde stratejik ve ticari bakımdan çok önemli olan Lübnan'la devamlı yakından ilgilenme fırsatını bulmuştur. Böylece, Lübnan'ın siyasi ve idari yapısında, hatta toplumsal yaşamında burasını uzun yıllar işgal altında tutmuş olan Fransa'nın belirgin bir etkisi olmuştur. Bu sebeple 1926 Lübnan Anayasasının Fransız idare yapısına uygun şekilde hazırlanmış olduğu görülmektedir. Ancak cumhurbaşkanı burada daha etkili bir rol üstlenmiştir. İdari yapı da Fransız idare sisteminin basit bir taklidinden ibarettir. Esasen Lübnan'da idari kadrolarda bulunanlar ekseriyetle Maruni oldukları ve de kendileri gibi Katolik olan Fransa'nın usullerine göre yetiştirildikleri için, bu doğaldır.⁴²

Lübnan Anayasasının Özellikleri

1926 yılında ilan edilen Lübnan Anayasası, 6 bölüm ve 102 maddeden oluşmaktadır.⁴³ Buna göre üniter ve müstakil bir devlet olan Lübnan'da yasama erki meclisin, yürütme görevi yasama organına karşı sorumlu bakanlar kurulu ile cumhurbaşkanının ve yargı erki de bağımsız hakimlerin elindedir. (1-5. maddeler)

³⁹ Suleiman, a.g.e., s. 232 vd; Armaoğlu, a.g.e., s. 499-500. Genellikle Lübnan'da Müslümanların partileri sol, Hıristiyanların partileri ise sağ eğilimli olarak vasıflandırılır. Bunun sebebi, Müslümanların mevcut siyasi sistemi değiştirmek, Hıristiyanların ise muhafaza etmek istemelerindedir. Özdağ, a.g.e., s. 75.

⁴⁰ Suleiman, a.g.e., s. 201-232; Gordon, a.g.e., s. 88-89.

⁴¹ Fransızlar, Haçlı seferlerinde *Levant* dedikleri Doğu Akdeniz sahillerini ve dolayısıyla Lübnan'ı işgal ederek bir müddet ellerinde tutmuşlar ve Kilikya, Antakya, Trablus ve Urfa'yı şöhretli Fransız hanedanları vasıtasıyla yönetmişlerdi. Buralardaki hakimiyetleri Memluklar tarafından yıkıldıktan sonra bile buraya ait soyluluk unvanlarını "adı var kendi yok" şeklinde sürdürerek bölgenin milli bilinçlerinde unutulmadan muhafazasına itina etmişlerdir. Lübnan'ı asırlardır bölgenin hakimi durumundaki Müslümanlardan adeta bir varis gibi devralan ve bundan sonra dört yüz yıl da elinde tutan, öte yandan bölge halkının çoğunluğuyla aynı dini paylaşan Türklerin böyle bir hak iddia etmeyi bile düşünmemesi ilginçtir.

⁴² Crow /İkender, a.g.e., s. 6; Hüseyin, a.g.e., s. 224-225.

⁴³ Lübnan anayasasının metni için bkz. İlhan Lüttem, *Yeni Anayasalar*, Ank. 1954, s. III/1058 vd.

Temel hak ve hürriyetler kısmında, Lübnanlıların medeni ve siyasi haklardan istifade, kamu hizmet ve mükellefiyetlerini yerine getirme yönünden ve kanunlar karşısında eşit olduğu, kişi ve konut dokunulmazlığının teminat altına alındığı yer almaktadır. Vicdan hürriyeti mutlak olarak kabul edilmiş; devletin, yurttaşlar arasında din ve mezhep ayrımına gidemeyeceği, bütün din ve mezhep mensuplarının kamu düzenine aykırı olmamak kaydıyla ayin ve merasimlerinde serbest olduğu dile getirilmiştir. (6, 7, 8, 9, 10, 14. maddeler)

Eğitim özgürlüğü temin edilmiş, etnik ve dini grupların kanunlar dairesinde kendi özel eğitim ve öğretim kurumlarını kurabilecekleri ifade edilerek, düşünce, basın, toplanma, dernek kurma özgürlükleri ve mülkiyet hakkı teminat altına alınmıştır. (12, 13, 15. maddeler)

Yasama erki, sayıları ve seçilme usulleri kanunlarla belirlenen milletvekillerinin teşkil ettiği bir meclis tarafından kullanılır. Milletvekillerinin statüleri ve meclisin toplanma usulüne dair genel ilkeler de anayasa metninde yer almıştır. Buna göre 21 yaşını bitirmiş Lübnanlı vatandaşlarca seçilen milletvekilleri aynı zamanda bakanlık da yapabilir. Milletvekilinin seçimi, ancak meclis tarafından ve üçte iki çoğunlukla iptal edilebilir. Belirli günlerde kendiliğinden toplanan meclis, toplantı ve dağılma günleri ile gündemi kararlaştırılmak üzere cumhurbaşkanı tarafından olağanüstü toplantıya çağrılabilir. Üye tam sayısının mutlak çoğunluğunun toplantı talebinde bulunması halinde, cumhurbaşkanı meclisi toplantıya çağırarak mükelleftir. Meclis, bakanlar kurulunun veya beş üyenin talebiyle gizli toplantı yapabilir, sonraki görüşmelerin açık olup olmayacağı konusunda karar verir. Oy verme ilke olarak açık yapılır, ancak seçimlerle ilgili olan toplantılar müstesnadır. Eğer bir kanun teklifi meclis tarafından reddolunursa, aynı yasama devresi içinde tekrar edilemez. Meclisteki sandalyelerden biri, yasama devresinin sonuna altı aydan uzun bir zaman kala boşalırsa, iki ay içinde yenisi seçilir. Yasama devresinin bitmesine 60 gün kala yeni seçimlere başlanır. Mecliste kabul edilen kanunlar hükümete bildirildikten sonra bir ay (acil kanunlarda beş gün) içinde ilan edilir. Bir kanun teklifi, cumhurbaşkanı tarafından bir daha görüşülmek üzere meclise geri gönderilmişse, bu kanunların yeniden kabul edilmeleri için üye tam sayısının mutlak çoğunluğunun oyunu alması gereklidir. Eğer hükümet, acele kaydıyla meclise bir kanun teklifi göndermiş ve meclis 60 gün içinde görüşüp bunun hakkında bir karar vermemişse, cumhurbaşkanı isterse kabinenin onayıyla bu teklifi yürürlüğe koyabilir. (16, 18, 21, 24, 28, 30, 33, 35, 36, 38, 41, 42, 56 ve 58. maddeler)

Yürütme görevi, anayasanın saptadığı şekilde ve bakanlar kurulunun yardımıyla cumhurbaşkanı tarafından yerine getirilir. Cumhurbaşkanı, milletvekillerinin üçte ikisi tarafından gizli oyla seçilir, birinci seçimin yapıldığı toplantıda bu oran sağlanamamışsa mutlak çoğunluk yeterlidir. Cumhurbaşkanının görev süresi altı yıldır, bu süre bittikten sonra yeniden seçilebilmek mümkün değildir. Bu makama ancak milletvekili şartlarını taşıyanlar gelebilir. Cumhurbaşkanının başlıca yetkileri arasında, kanun teklifi, tüzük yapılması, beklenmeyen hallerde gereken masraflar için, bakanlar kurulunun onayı ve meclisin kabulüne arz olunmak ve anayasada konulmuş sınırları aşmamak kaydıyla fevkalade tahsisatın (olağanüstü ödeneğin) kabulü veya nakli, anlaşma akdetme, özel af çıkarma, bakanlar kurulunun muvafakati ve gerekçe bildirmek suretiyle meclisin feshi, bir

ayı geçmemek ve aynı toplantı müddeti içinde bir defaya mahsus olmak üzere meclisin tatili sayılabilir. Devlet bütçesine yük getiren anlaşmalar ile ticari anlaşmalar ve genellikle her yıl sonunda feshe elvermeyen anlaşmalar mecliste onaylanmadıkça kesinleşmez. Cumhurbaşkanı sorumsuzdur, ancak vatana ihanet ve anayasayı ihlal bunun dışındadır. Bakanları ve başbakanı cumhurbaşkanı tayin eder. Bakanlar, meclise karşı kabinenin genel politikası yönünden sorumludurlar. (17, 18, 37, 49, 50-53, 58-60, 62, 66, 70, 85. maddeler)

Yargı erki bağımsız ve azledilemez hakimler tarafından kullanılır. Yüksek mahkeme, meclis tarafından seçilen 7 milletvekiliyle derecelerine ve bunlar arasında eşitlik sözkonusu olursa kademelerine göre ayrılan en yüksek 8 hakimden oluşur. En yüksek dereceli hakimin başkanlık ettiği mahkeme, mahkumiyet kararlarını oy çokluğuyla verir. (20 ve 80. maddeler)

Anayasanın Uğradığı Değişiklikler

Lübnan Anayasasının 76-79. maddeleri anayasa değişikliklerine ilişkindir. Buna göre değişiklik teklifini cumhurbaşkanı veya en az on milletvekili yapabilir. Meclis, üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla değişiklik yapılmasını kabul edebilir. Bundan sonra meclis, bakanlar kuruluna yeni bir anayasa projesi hazırlama teklifinde bulunur, kabine bunu kabul ederse dört ay içinde hazırlayıp meclise götürmesi gerekir; kabul etmezse kararı meclise iade eder, meclis üye tam sayısının dörtte üçü kararda ısrar ederse, cumhurbaşkanı ya kararı kabul eder veya meclisi üç ay içinde seçime gidilmek üzere fesheder. Yeni meclis değişikliğe ısrar ederse hükümet meclis kararını kabule ve dört ay içinde yeni bir anayasa projesi hazırlayıp meclise sunmaya mecburdur. Meclis, önüne anayasa değişikliği teklifi gelmesi halinde kesin karar verilinceye kadar bundan başka bir şey ile uğraşamaz. Meclisin bu teklifi görüşebilmesi için üye tam sayısının üçte iki çoğunluğuyla toplanmış olması gereklidir, kararlarda da bu çoğunluk aranır. Anayasa değişikliğini cumhurbaşkanı sıradan kanunlar gibi yayınlar, yayın süresi içinde ikinci bir müzakere isteyebilir, burada da aranan çoğunluk üçte ikidir. Görülüyor ki Lübnan anayasası sert karakterde bir anayasadır, anayasanın değiştirilmesi hususunda da ilginç hükümler getirmiştir.

23 Mayıs 1926 tarihini taşıyan anayasa, ilk kez 1927 yılında önemli bir değişikliğe uğramış, senato ile anayasanın buna ilişkin 22. ve 23. maddeleri kaldırılmıştır. 1929 yılında yapılan bir değişiklik ile devletin "Büyük Lübnan Devleti" olan ismi "Lübnan Cumhuriyeti" olarak değiştirilmiştir. 1943 yılında, anayasanın ülkede yürürlükte olan *mandat* yönetimine ilişkin 90, 91, 92 ve 94. maddeleri kaldırılmıştır. 1947 yılında da anayasanın *mandat* rejimiyle ilgili 93. ve son hükümler arasında yer alan 96-100. maddeleri ilga olunmuştur.⁴⁴ Memleketin etnik, yapısındaki değişiklikler idari sistemde de bir takım değişikliklerin yapılmasını gerektirmiş, ancak egemen güçlerin buna yanaşmaması üzerine çıkan iç savaşı müteakip, cumhurbaşkanı Franjiye'nin hazırlattığı ve mecliste iki dinin mensuplarının eşit şekilde temsiline dair onyedeki maddelik anayasa değişikliği projesi kabul edilmemiş, bunun üzerine çatışmalar sürmüştür.⁴⁵ 1985 yılında Hıristiyan, Dürzi

⁴⁴ H. Nail Kubalı, Kanun-i Esasi maddesi, *İslam Ansiklopedisi*, s. VI/178-179; Lütem, , a.g.e., s. III/1058.

⁴⁵ Gordon, a.g.e., s. 107.

ve Şii milis kuvvetlerinin liderleri ve Suriye hükümetinin de iştirakiyle Şam'da imzalanan anlaşmaya göre iç savaş sona erdiriliyor, Müslümanlar ile Hıristiyanların siyasi iktidarda eşit temsili esası getiriliyordu.⁴⁶ Lübnan Parlamentosu, yıllardan sonra ilk kez Ekim 1989'da Taif şehrinde toplanarak, Arap Birliği'nin kurduğu ve Fas, Cezayir, Suudi Arabistan dışişleri bakanlarından oluşan üçlü komitenin barış planını onaylamıştır. Buna göre eskiden 99 olan milletvekili sayısının 108'e yükseltilmesi ve mecliste, kabinede olduğu gibi, iki dinin mensuplarının eşit temsili kararlaştırılmış, öte yandan meclis başkanının görev süresi bir yıldan dört yıla çıkarılmıştır. Ayrıca cumhurbaşkanının yetkileri daraltılarak, buna karşılık başbakanın yetkileri artırılmıştır. Kısa bir süre sonra da Lübnan'ın Kıbrıs gibi iki federe devlete ayrılması üzerinde düşünölmeye başlanmıştır.

Lübnan Anayasa Sisteminin Dünya Demokrasileri İçindeki Yeri

1926 yılında Lübnan'da anayasanın ilanıyla kurulan yapının, özellikle bağımsızlık tarihi olan 1943'den sonraki uygulamalar göz önüne alındığında demokratik bir rejim olduğuna şüphe yoktur. Demokrasi çeşitleri içinde ise azınlık iradesinin en iyi temsil edilme imkanını bulduğu mutabakatçı, yani konsensüse (uzlaşmaya) dayalı (yeni deyimle oyaşmacı) demokratik sistemlere dahil edilmektedir.⁴⁷

Avrupa'daki en tipik örnekleri Belçika, İsviçre ve Kıbrıs'ta bulunan bu sistem, karar alma aşamalarında azınlık iradesine yer verilmeyip, Westminster modeli denilen ve umumiyetle Anglo-Sakson ölkelerinde geçerli olan sistemin zıddını teşkil eder. Bu modelin özellikleri açısından⁴⁸ Lübnan sistemi tahlil edilecek olursa şunlar görülür:

İlk olarak bu modelde yürütme erkinin geniş koalisyonlar içinde paylaşılması sözkonusudur. Lübnan'da rejimin en önemli özelliğinin ölkedeki unsurların kabinede orantılı temsili olduğu yukarıda belirtilmişti.

İkinci olarak, rejimi teşkil eden erklerden hiçbiri diğerinden üstün değildir. Anglo-Sakson ölkelerinde görölen bakanlar kurulunun parlamentoya göre üstün konumuna burada rastlanmaz. Bununla birlikte Lübnan'da yürütmenin parlamentoya göre biraz daha güçlü olduğu söylenebilir; cumhurbaşkanına parlamentoyu belirli sebeplerin varlığı halinde feshetme hakkı verilmiştir (madde 55). Ama buna karşılık parlamentonun elinde etkili bir silah bulunmamaktadır. Ancak anayasanın 68. maddesinde parlamentonun bir bakana güveni olmadığını beyan etmesi üzerine o bakanın görevden ayrılacağı hükmü getirilmiştir.

Konsensüse dayalı demokrasi modelinin bir diğer özelliği de iki meclisliktir. Lübnan'da 1926 Anayasası başlangıçta iki meclisli bir yapı oluşturmaktaydı, fakat bu modelin küçük bir devlet için pek çetrefil olması sebebiyle 1927 yılında yapılan değişiklikle senato kaldırılmıştır.

Bu sistemin dördüncü bir özelliği olan çok partililik ve ayrıca bu partiler için aranan çok boyutluluk, Lübnan'da vardır. Hakikaten bu partiler Falanjist partide olduğu gibi din,

⁴⁶ Acar, a.g.e., s. 135-136.

⁴⁷ Arend Lijphart: *Çağdaş Demokrasiler*, Çev. E.Özbudun-E. Onulduran, s. 25.

⁴⁸ a.k., s.14 vd.

Ermeni partilerinde olduğu gibi ırk, sosyalist ve komünist partilerle bunlara muhalif liberal ve ılımlı partilerde olduğu gibi ekonomik boyut itibarıyla birbirinden ayrılırlar.

Konsensüse dayalı demokrasi sisteminin bir başka özelliğini oluşturan, seçimlerde oransal temsil esası da Lübnan'da geçerlidir; böylece her parti aldığı oy oranında parlamentoda temsil edilebilme imkanını bulur. Ancak burada grupların parlamentoda önceden belirlenmiş kotalarla sınırlandırılmış olduğunu ifade etmek gerekir.

Bir başka özellik de bu sistemi benimseyen devletlerde mahalli idare (yerel yönetim) ve federalizm unsurlarının varlığıdır. İsviçre mahalli, Belçika ise mahalli olmayan federalizmin tipik örneğini teşkil ederler. Halkı teşkil eden grupların belirli yerlerde oturmadığı, hele yakın zamanlarda zorunlu hareketlilik sebebiyle daha da dağıldığı Lübnan'da, her ne kadar anayasa üniter devlet olduğunu söylemekteyse de toprak esasına dayanmayan bir federalizmin varlığı söz konusudur. Anayasanın 95. maddesi bunu ifade eder görünmektedir. Bu çeşit federalizme "korporatif federalizm" adı verilmektedir. İlk olarak Estonya'da, daha sonra ise Belçika'da uygulanan bu sistemin tipik bir örneği de Kıbrıs'tadır.⁴⁹ Bu sisteme başka bir örnek teşkil eden Lübnan'da henüz yerel yönetim kurumları tam olarak gelişmiş değildir. Bunun sebebi rejimin daha oturmamış olmasındadır. Ülke-deki gruplar iktidar mücadelesi vermekte, rejimin tam ve doğru şekilde işlenmesini temin edecek şartların oluşmasını neredeyse istememektedir.

Son bir özellik olarak da yazılı anayasa ve azınlık vetosu zikredilebilir. Gerçi Lübnan yazılı bir anayasaya sahiptir, ancak bu anayasa azınlık gruplarının siyasi hayata katılmalarını düzenlemekten çok uzaktır. Bu hususlar, Osmanlı idaresi zamanından gelen ve 1937 yılında tekrar resmîyete dökülen bir anayasa teamülü olarak yerleşmiş, 1943 yılındaysa gruplar arasında varılan ve yazılı olmayan Mille Pakt ile teyit edilmiştir. Bu şartın, bir başka deyişle azınlık statüsünün yazılı olarak saptanması ilkesinin tam anlamıyla uygulanmamış olması, Lübnan'ı içinden çıkılmaz sorunlara ve korkunç bir iç savaşa iten etmenlerden birisidir.

SONUÇ

Lübnan farklı din ve mezheplere mensup halkları barındırması nedeniyle eskiden beri farklı şekillerde yönetilmiştir. Yakın tarih itibarıyla, anayasa metni mahiyetinde birçok milletlerarası anlaşma ile idare tarzı tespit edilen, Osmanlı hakimiyetinin son bulması üzerine de Fransız mandası altına giren ve 1926 yılında bir anayasaya kavuşan Lübnan'ın anayasa sisteminin tipik birkaç özelliği vardır. Bir defa anayasa, memleketi *mandat* idaresi altında tutan, bir bakıma işgalci bir kuvvetin, Fransa'nın ihsanıdır. Bununla beraber metin görünüşte gayet demokratik hükümler ihtiva etmektedir. Bu sebeple Fransa, adı geçen anayasayı Lübnan'ın istiklalini ilan tarihi olan 1943 yılına kadar sınırlı bir şekilde uygulamış, çıkarlarının zarar gördüğünü sezdiği an müdahalede bulunmaktan çekinmemiştir. Bundan çıkan başka bir netice de anayasanın Fransız anayasa hukukunun izlerini taşıması, hatta basit bir kopyası olmasıdır. Dikkate değer diğer bir husus, Lübnan anayasa sisteminin yazılı bir anayasa ile beraber çok önemli sayılabilecek anayasa teamüllerine, hatta yazısız anayasa hükümlerine sahip oluşudur. Gerçekten Osmanlı idaresinde

⁴⁹ Lijphart, . a.g.e., s. 122 vd.

mutasarrıfın Katoliklerden tayin edilmesi, Osmanlı hakimiyetinden çıktıktan sonra da cumhurbaşkanının aynı mezhepten olması şeklinde devam etmiştir. Ayrıca 1937 yılında zamanın Maruni cumhurbaşkanının başbakanlığa bir Sünni'yi getirdiği ve bunun, yani cumhurbaşkanının Hıristiyan ve başbakanın Müslüman olma keyfiyetinin bir anayasa te-anümlü haline geldiği görülür. Bu husus, 1943 yılında ülkedeki gruplar arasında aktedilen Milli Pakt ile de yazısız bir anayasa hükmüne dönüşmüş, bu da siyasi sistemin en önemli esasını teşkil etmiştir. Ayrıca ülkedeki dini ve etnik grupların meclisteki temsil oranı de yazılı olmayan hükümlerle belirlenmiştir. Bu söylenenlerden hareketle, Lübnan'da pekçok dini ve etnik grubun yaşadığı ve bunların nüfusları oranında siyasal yaşama ka-tıldıkları ifade edilebilir. Ancak uygulamada bu esasın tam anlamıyla gerçekleştirileme-diği de bir gerçektir. Bu da ülkede büyük huzursuzluklara hatta iç savaşa neden olmuş-tur.

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen Lübnan, oldukça demokratik bir anayasaya sahiptir. Ayrıca içinde barındırdığı farklı dini ve etnik grupların siyasi sistemde adil bir şekilde temsil edilmeleri hususunu gözönünde tutmaktadır. Bu yönüyle de milliyetçi cereyanlar-ın (akımların) kuvvet kazandığı ve farklı dini ve etnik grupların varlığından söz edile-bildiği günümüzde, Lübnan mutabakatçı, yani konsensüse dayalı (oydaşmacı) demokra-sinin tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Kıbrıs, bu sistemin örnek alındığı bir tecrübe geçirmiştir. Fakat madalyonun öteki yüzüne bakıldığında hiç de iç açıcı şeyler görün-memektedir. Söz konusu sistem Lübnan'da da, onun örnek alındığı Kıbrıs'ta da başarısız-lıkla neticelenmiş ve halka saadet getirmekten çok uzak kalmıştır. Bununla beraber bu hal yalnızca sistemin eksikliğinden kaynaklanmış değildir. Bir takım dış hesaplaşmalar, örneğin bu ülkelerin jeopolitik, ticari, mali bakımdan iştah kabartan halleri, anayasa sis-temlerini rahatça tatbik etmelerine imkan vermemiştir. Kaldı ki bu ülkelerdeki halk farklı dinlerdendir, Belçika ve İsviçre gibi sadece ırk farklılığı söz konusu değildir. Öte yandan Lübnan ve benzeri ülkelerde bu sistem dışında bir hal tarzının varlığından bah-setmek de kolay değildir. Önemli olan sistemin doğru ve tam olarak uygulanmasını te-min edecek koşullardır. Nitekim pek bu gibi problemlerin yaşanmadığı iki Avrupa ülke-sinde, Belçika ve İsviçre'de bu sistem genellikle tam olarak uygulanabilmektedir.⁵⁰

⁵⁰ Bununla birlikte 1996 yılında Belçika'da da huzursuzluklar doğmuş ve ülke kendisini meydana getiren iki halkın, yani Valonlarla Flamanların arasında bölünmenin eşğine gelmiştir.